

В.

Н

МЭД

~~Н 28-8~~

В. САБИНИН

Н Ы Р П Ä Ш Ä Ш Т Ы
П Ы Т Ä Р И Ш
П А Л Ш Ы К

22
698

М Э Д Г И З — М О С К В А — 1 9 3 4

~~Н 28-8~~
~~4~~

Н | Мар. г.
2-678

В. САБИНИН

НЫР ПÄШАШТЫ
ПЫТАРИШ ПАЛШЫК

Г.П.Б. в Лнгр.

Ц, 1934 г.

Акт. № 326

Инв. № 1954

М Э Д Г И З — М О С К В А — 1933

Редактор *П. Я. Веселов.*

Техред *А. Н. Троицкая.*

Уполномоч. Главлита Б-3153. Медгиз 169, МД—6. Тираж
1000 экз. Формат 62×94¹/₃₂. Печ. л. 1³/₄. Зн. в 1 п. л. 34500.
Сдана в тип. 19/V-1933 г. Подп. к печ. 14/X-1933 г. Зак. 573.

17-я ф-ка нацкниги ОГИЗ'а РСФСР треста „Полиграфкнига“
Москва, Шлюзовая набережная, 10.

ТРАВМАТИЗМ МА ЫЛЭШ.

Сола хозайствашты ровотайымы годым, айыртэмьнок ныр вьлвэл паша ёштёмь годым, ровотайышывлалан сакой статьян шушыргымашвлә: пьчкьлтмаш, ыдыралтмаш, нььзильтмаш, сэвэл колтымаш та мол статьян йасывләят лин кәрдыт.

Сола хозайства паша ёштёмашты тэнгә самынь лимашьым, **сола хозайствашты лишь травматизм** маньт. Промышльэныстын производствышты лишь самыньвләм **промышльэныстышты лишь травматизм** маньт.

Кэрэк махань пашаштат, ровотайымы годым ёшкёмьым ат пэрэгь гьнь, машинан сьржым палэн шотэләт кьнь, производствын тьэхньикьжым кэрәллә палэн, тымэнь шотэләт кьнь, мыштыдымы гишән, пэрэгьдёмаш кишән самыньвлә шьрэнәк лит. Машинә тьрлёмь агыл, прамой шьндән шоктыдым гишән молы, самыньвлә шьрэнәк ак лиэп.

Сола хозайства пашаштёшь дә промыш-

лъэныстышты ровочыйвлä, производствын тьэхникыжым тымень, пälэн шомышты сэ-мбнь, самынь лимäшвлä — травматизм, ма-донна и йбдэок, әрэн чбдэм миä. Цилä йиш производствышток травматизм пйтäрымб лижб манын, кэрэк махань машинäдон ровотайашат, анзыцок ти машинән сбржым пälэн шоаш, машинäжб кыцэ бштбмб, кы-цэ ровотайа молы цилä пälэн лäктäш кэлэш. Ти пашäm сэк когон пытшок колхозныквлä дä совхозвлäштбш ровочыйвлä пыт тымень, пälэн шошашлык ылыт. Тидым сола хозай-ства пашä машинäнг мимäш когон тэргä.

Класс тышманвлä — кулаквлä колхоз бштб-мäш пашäm лөштäрышäшләнэн, колхозвлäш-кб машинäвлä пыртымы ваштарэш сакой статьян кбрэдäлбт. — У машинäвлäm сола хозайства пашäшкб пыртымашэш шуку шу-шыргымаш лиэш, пэл ровочыйжок шушыр-гән пйтä — манын, у машинäвлäm колхоз пä-шäшкб пыртымы ваштарэш агитацим шäрät. Лачокшым гбнь, мä пälәнä, пасна блбшб хозайствашты проста машинäдон ровотайымы годым нбйэла шуку самынь лимäш, шушыр-гымаш лиэш. Колхозвлäшкб дä совхозвлäш-кб — цилä производствышкы машинäm пырты-маш ровочыйвлән дä колхозныквлән пашäш-тбм куштылта дä шулыкыштым когон пэрэгä.

Самынь лимашвләжы дә шушыргымашвләжы фабрик-завотвләштәт совхоз-колхозвләштәт коговлә ак лиәп: нъызылтмәш, ыдыралт-маш, сәвәл колтымаш тә мол изи самыньвлә лит. Тәвә тәхән шушыргымашвлә пишок кого лүдыш агыләп. Тәнгә гыньәт, ниным вэрәмәшты, йылэрәк тә мәдыцины сәмынь төрләтән колташ палшаш кәләш. Тәхән изи шушырвләм ныма йштәдэок кодымыкы, кәплән тамаат лин кәрдәш. Изи шушырышкы ләвәйрә попазымы мычыц, лүдыш агыл ылшы изи шушыргыцок эдәм колымы йактә шон кәрдәш. Тидыгыц пасна, тәхән изи шушырвләшкы йозывлә, мужанвлә шүдымы статьян рокым, әнгырәмшы вадым, намозым, сыкырым дә сакой йлыштәшвләм молы нымахань статьянат пиштәш ак йары, нины сага махань гыньәт шәрлышы цэрйн бактьэри попаза дә вйр локтылалтәш әль паснанок парняәш мән й — пиш когон карштышы йасы лиәш. Мән й цэрйн микробвләжы рокышты дә намозышты шукужок ылыт. Мән й цәр дә вйр локтылалтмаш лүдышлә дә кынамжы эчә колымаш йактә шоктышы цәрвләок лит.

Кидәш, парняәш, йаләш молы изи нъызылтмәш әль ыдыралт кәмәш лимыкы, пәшә кодән больницышкы әль вэршыл докы кә-

машэш шуку вэрэмә такэш эртә, пашә бш-
тймәш чбдәмәш, пашә бштймәш лоэш бн-
жб ли манын, изи шушырым шушыргымы
хәлә кодымыкыжат, бшкә здоровалан пиш
лүдышым бштймәлә. Сэдбндон тэвә фабри-
кбвләштб, завогвләштб самынь лишб — шу-
шыргышывләлән производствышток палшаш
сәк пбтәриш палшык бштбшб пунктвләм
бштймб, ти пунктышты ылшы дбжурный-
влә (доктыр, вәршыл, мэдсәстра молы) йасы
лин колтышывләлән производствышток пал-
шат. Тидбгбц пасна, ровочыйвлә бшкәәт,
Красный Крест тә Красный Полумәсәц об-
шәствы бштймб кружоквләштб, йасы лин
колтышывләлән, шушыргышывләлән сәк пб-
тәриш палшык пуаш тымәнбт. Тәхәнб пункт-
влә колхозвләштәт, совхозвләштәт шуку
вәрәок бштймб ылыт.

Кынамжы кого шушырат лин кәрдәш. Ко-
гон шушыргышы әдәмлән андакок кәрәл пал-
шык пумаш, шушыргышым колымашкбц ыта-
рымы ганьок ыләш. Шушыргышы дә самынь
лишб әдәмлән искусствәннб шүлымәшым
бштбктән мыштымаш, кого шушыргбц йо-
гышы вбрым цәрймәш, лу кбрын кәмбкб
төр йалштымаш тә мол статьян шушырвлә-
мәт төрлән мыштымаш, шушыргышы әдәбм
колымашкбц тә кужын цәрләнән кимәшкбц

пэрэгымаш ылэш. Кэрал лимыкы ёшкылан да ёшкэ лишыл танглан шушыргымыкы палшыкым пуэн мышташ цилэ халыкок, цилэ ровочыйок, цилэ колхозныкок тымэньшашлык ылыт. Тиды пиш кэрал паша ылэш. Пасна-нок тидын кэралжы адэм когон шушыргымыкы, больницышкы йыла нэнгэш литымы годым кэрал ылэш. Когон шушыргышылан больницышкы нэнэмы йактэ нымахань палшыкат укэ лимыкы, колэнат кэрдэш.

НЫМАХАНЬ САМЫНЪАТ ЁНЖЫ ЛИ МАНЫН, НЫР ПАШАЭШ КЫЦЭ ЙАМДЫЛАЛТМЫЛА.

Ныр паша ёштымашты нымахань самынь лимашат ёнжы ли манын, ныр паша ёштышашлык машинэвлэм да орудывлэм анзыцок йажон йамдылен, торлен шындаш кэлэш.

Машинэм кычылт, вicktарэн мыштыдымы ровочый йажон торлымы, йажон ровотайышы машинэ сагаат самынь лин, шушыргэн кэрдэш. Сэдындон тэвэ сола хозайства паша ёштышы машинэвлэдон ровотайаш кэрал адэмвлэм тымдэн йамдылаш кэлэш. Цилэ колхозышты, совхозышты машинэ кычылт мыштышы, вicktарэн мыштышы ёшкэ адэмвлэ лишты манын, ёшкэ адэмвлэ логыцок машинэ вicktарэш тымэньшывлэм тымдэн, йам-

дӱлэн шокташ кӛлӛш. Социализм стройымы фронтышты цилӛ сӱнгӱмӱ лижӱ манын, малы ровочыйвлӛ дӛ хрӛсӛньвлӛ производствын тӛхньникӱжӱм тымӛнь, пӛлӛн шошашлык ылыт. Мӛ тӛвӛ ик 1931-шӱ и мычкы ӱшкӱмнӛн производствыштына 70 нӛрӱ, сола хозяйстваш кӛрӛл у йиш машинӛвлӛм ӱштӛш тымӛньӱннӛ. Октявыр рӛволюци йактӛ Российӱштӱнӛ тӛхӛнь машинӛвлӛм ӱштӱмӛш воксӛок укӛ ылын.

Тидӱ мӛнмӛн ӱшкӛ силанадонок, капитальиствлӛ палшыдӛок ӱштӛн мыштымашнам анжыкта. Мӛ ӱшкӛок, большӛвиквлӛлӛ пыт кычӛн, кӛрӛк махань сложный машинӛвлӛмӛт. ӱштӛн кӛрдӱнӛ. Ти кӛртмӛшнӛ эчӛ чӱдӱ ылӛш. Машинӛвлӛжӱм ӱштӛн мыштӛнӛ гӱнь, ӱштӱмӱ машинӛвлӛжӱм вicktӛрӛнӛт мышташ кӛлӛш, вӛс статьянжы ӱньӛ ти машинӛвлӛн тӛхньникӱштӱм тымӛнь, пӛлӛн шоаш кӛлӛш.

Ныр пӛшӛ ӱштӛш йӛмдӱлӛлтӛш манын, колхозыштышы дӛ совхозыштышы ӱньӛн, толкан колхозньиквлӛм дӛ ровочыйвлӛм, совхозӛш тӛ МТС сага ӱштӱмӱ трактыр пӛшӛ тымӛньмӱ курсвлӛшкӱ колташ кӛлӛш. Ти курсвлӛгӱц пасна колхозньиквлӛ лӛӛш тӛ совхозыштышы ровочыйвлӛ лӛӛш, сола хозяйствашкы пыртымы машинӛвлӛм тымӛнь, пӛлӛн шоаш, тӛлӱ вадывлӛ йӱдӛ тымӛньмӱ

кружоквләм ыштәш лиэш. Йажон ровотайән мыштышы колхозныквләм дә совхозыштыш ровочыйвләм йәмдйлән шоктымыкы, колхозвлән организаци дә хозайства сәмыштәт йажон пингьдәмдымы лит, сола хозайства пәшә ыштәмәштә лишә травматизм лимәшымәт анзыцок пәрәгә.

Сола хозайствашты пәшә ыштәмы машинам тымәнмы годым, тымәншывлән машинән сьржым, машинәдон ровотайымы годым машинән мажыгыц лүтмәлә, машинәм мыштыдә кычылтмы годым машинән мажыцаклыдэок сәвәл шьндән әль шушыртән кәрдәш тә тәнгә самынь лимәшкыц кыцә пәрәгәлтмәлә молы цилә раскыдын ынгылдарән пуаш кәләш. Йажон төрлән шьндымы машинәвлә дә ти машинәвләм йажон вicktәрән мыштышы колхозныквлә — сола хозайства пәшәштә самынь лимәшкыц карагаш сәк төр корны ыләш.

НЫР ВҮЛВӘЛ ПАШӘ ЫШТӘМӘШТӘ САНБИТАР ПОСТВЛӘМ ДӘ ПБІТАРИШ ПАЛШЫК ПУШЫ ПУНКТВЛӘМ КЫЦӘ ОРГАНЫЗУЙЫМЛА.

Пәшә ашнән ыштәлтшы манын, колхозныквлән дә совхозыштыш ровочыйвлән шулыкышты пәрәгымы лижы манын, мәдыцин

палшыкым пишок йылэ пуэн шокташ кэлэш. Тэнэ гынь, палшык пумы вэрвләм — саньитар поствләм, пьтәриш палшык пушы пунктвләм колхозвләштѣ, совхозвләштѣ дә МТС-вләштѣ ныр пәшә бштымь вәрэшок (нырэшок) бштәш кэлэш.

1932-шы ин удьымь дә ныр вьлэц погымы кампаньывлә эртәрымь годым, МТС-ыштышы дә совхозыштышы ровочыйвләлән дә колхозныквләлән мәдьяцинь дә саньитари палшымаш лишнѣ лижѣ манын, таманьар тѣжэм пункт бштымь ылын. Ти пунктвлән пәшә бштымәшбшты пиш когон кэрәлэш ләктѣн. Нинѣ ровочыйвләлән дә колхозныквләлән самынь лимьм, шушырым төрлѣмәшкыц пасна, пәшә бштымәшым дә блымәшбштымәт когон куштылтәнѣт.

Тэнэ 1933-шы ин совхоз дә колхоз ныр-вләштѣ ровотайышы ровочыйвләлән дә колхозныквләлән цилә статьян палшымаш лижѣ манын, тэхәнѣ пунктвләм эчә шукурак бштәш кэлэш. Ныр вьлнѣ ровотайышывләлән кэрәл палшык лачокок, ситәрымьләок циләлән пуэн шоктымы лижѣ. Ти пунктвләгыц пасна, тэнэ МТС-вләштѣ, совхозвләштѣ дә колхозвләштѣ бригады йьдә 250 тѣжэм нәрѣ саньитар поствлә бштымь лишәшлык. Ти пунктвләм дә поствләм пәшә бштәш тѣ-

нгалмй вэрэмээш цилä йамдйлэн шоктымы
лижй маньун, ти пашам пландон, кэрал вэ-
рэмашты йштэн шокташ кэлэш.

Санпоствлäшты самынь лимашвлälän пй-
тäриш палшык пуаш тымдымы курсвлäшты
тымэньшй колхозныквлä дä совхозвлäшты-
шй ровочыйвлä ровотайышашлык ылыт.

Курсышты тымэньшывлä доктыр тымдымы,
анжыктымы сэмйнь больницйвлäшты прак-
тычэски пашам йштät, йшкэ турэш пашä
йштäш тйнгäлмашэш тымэньйт.

Санпостышты ровотайышашлык саньитар-
влäm лишнй ылышы амбулаториштышй äль
больницйштышй доктыр шудымй сэмйнь
айыраш кэлэш.

Саньитар поствлäшкй эдэмвлäm айырэн
ситäрымйкй, аптйэчкй дä саньитар повоз-
кым органьизуйаш тйнгäläш кэлэш.

САНЬИТАР ПОВОЗКЫМ ОРГАНЬИЗУЙЫМАШ.

Пйтäриш палшык пумы пунктлан пасна
повозкам йштäш кэлэш. Коргйжым йажон
тйвйлаййымй лижй, лывälänжй шудым äль
олымым шарäш кэлэш, олымжым итä ма-
хань мйньёрдон äль аладон лэвэдäш кэлэш,
кэрал годэш кйпцйквлä лишты.

Ти повозкашты нырышкы кандышмы изи

аптьэчкы, пытэриш палшык пуаш кэрэл лэ-
кэрцывлэдон лишашлык. Тиштэкэнок йуаш
йарал ирэ вйт, шыргы мышмы аты аль
крушка, шавынь, шыргы бштылмы савыц
лишашлык. Пытэриш палшык пуаш тымэньмы
курсышты тымэньшывлэ цилэ кэрэлвлэм по-
возкаэш йамдылышашлык ылыт. Лу кырын
кэшы йасанлан кыршы лужым тор пиштэн
нырышток пидын шындаш, повозкашты
кыжгы кардоным ал лывыргырак, кырым
топлогот урдаш кэлэш. Повозкашты топло-
ток ирэ ала мыньэрым аль куштылгы одьэя-
лым, йасывлэм лэвэдэш кэрэл лимы годэш
йамдылымылэ. Больницышкы нангэмы годэш
молы одьэялжы пиш кэрэл ылэш.

Саньитар поствлэн бштышашлык пашаш-
кышты шушыргышылан пытэриш палшык
пумаш тэ ныр пашэ бштымашты санминьи-
мум шудымы сэмынь кэрэл пашавлэм бштэн
шоктымаш пырышашлык. Саньитарвлэн ци-
ланок изи аптьэчкэн сумкы лишашлык.

Шушыргышывлэлэн палшык пушы сэкпы-
тэриш пунктын пашашкыжы нырышты бш-
кымы саньитари шудымы сэмынь здорова
пэрэгымаш, качкышым вэрэмашты дэ кэрэл
статьян пуэн шоктыктымаш, санминьимумым
бштылмы пыртымаш, ровочыйвлэлэн кэрэл
вдым ситарэн шоктымаш тэ мол кэрэл

пәшәвләәт шуку пырат. Пункт йәдәок йуәш йарал ирә вѳт, ирә крушка, вѳт опымы ирә вачкы (лотка) лишәшлык. Нинѳн ирәштѳм топлоток анжән миәш кәләш. Лимѳ вәрѳштѳ вѳдым шолташ тѳнгәләш кәләш. Тидѳм ѳштѳмѳкѳ нырышты топлот шокшы шолтым вѳт лиәш тә топлоток йүлдәләш йәмдѳ лиәш. Пѳтәриш палшык пушы пунктын сәк кого пәшәжок — совхозышты, МТС-ѳштѳ дә колхозышты пәшә ѳштѳшѳ ровочыйвлән здороваштым пәрәгѳмәш, трүк йасы лин колтышывлән палшыкым пуаш, йасы әдәмвләм здоровавләгѳц айыраш тә нинѳм лицѳм вәрвләшкѳ колтымаш ыләш.

Колхозвләштѳ дә совхозвләштѳ пунктвләәш пәшә ѳштәш шагалтымы мэдработнѳиквлән, ѳштѳшәшлык пәшәшкѳштѳ тәвә махань пәшәвлә пырат:

1. Шушыргышывлән сәк пѳтәришѳ палшыкым пуаш, трүк йасы лин колтышывләм, кәрәл гѳнь больницѳшкѳ нәнгәәш.

2. Ныр вѳлнѳ ровотайышывлә лошты санминѳимумым (качкаш пукшымашым, йуәш йарал ирә вѳт пуән шоктымашым, ѳшкѳмѳм гигиәнѳ сәмѳнь видѳмәшѳм) анжымаш.

3. Ровочыйвлә лошты йәрсѳмѳ жәпѳн санпросвәт пәшә видѳмәш.

4. Пәшә ѳштѳмѳ лошты махань самынь-

влә, манъары молы лит, цилә шотлән мимәш.

5. Санъитар поствлән ровоташтым анжымаш.

Пйтәриш палшык пушы пунктвләм вуйлалташ, здравотдъэлвлә Ышкымыштын мэдработниквләм айырән шагалтышашлык ылыт. Нини Ышкымыштын ровотныквләштым айырән, кәрәл пунктвлә йидә колташ спискым йәмдйләт.

Пункт Ыштәшыжы дә пунктышты пәшә Ыштымәшым вicktәрәшыжы, пункт лишнй ылшы врачлан пуалтәш. Тиди пунктышкы топлот мишәшлык тә цилә статья пәшә Ыштәш тымдышашлык, анжыктышашлык ыләш. Нырышты пәшә Ыштымәш шуку вәрә ылмы годем, пйтәриш палшык пушы пунктым кәрәк ма-дә мындырнй өрдйшты ровотайышывлә доран Ыштәш кәләш.

ПЙТАРИШ ПАЛШЫК ПУАШ КЭРӘЛ АПТЬЭЧКЙ.

Колхозвләлән дә совхозвләлән ныр пәшәшты самынь лишывләм (шушыргышывләм төрлбшы пунктвләеш кәрәл дә йарал аптьэчкйвләм Наркомздрав стандартлән пуән.

Кйзыт тәхән аптьэчкйвлә цилә СССР мычкы таманъар шуды тйжәм шарлән кән.

Стандартлымы аптьэчкы пасна йштымы изи йашыкышты ыләш, ти аптьэчкышты шушыр-вләм, ньызылтшывләм питшашлык матъэриал, сакой йиш кэрәл лъэкәрцывлә, кайыцы дә тьэрмомэтыр улы. Совхозвлә, МТС-влә дә паснанжок колхозвлә ти аптьэчкым нәлшашлык ылыт, тидым кэрәл годәш лач пыток йәмдылымылә. Вэрәмашты дә маньар кэрәлым нәлын йәмдыләш анзыцынок йатмашым (зайавкым) кэрәл вәрышкы пуаш кәләш.

Аптьэчкышты кэрәл матъэриал пытымыкы аль чыды вәлә котмыкы пунктын (санпостын) пашажым анжышы анжыктымы, шудымы сәмынь пытышы матъэриалвлә вәрәш угыц ситәрәш кәләш.

Аптьэчкышты ылшы лъэкәрцывлән лымыштым рушла лымдон сирымы. Латин лымдон сирымы вәрәштәш кынь, лишыл больни-цыштыш врач токы намал кән рушла лымдән толаш кәләш.

Лъэкәрцы кычылтмы годым йшләнәт, шушыргышыланат, кычылт мыштыдымашкыц, ньимахань эксыкәт йнжы ли манын, цилә аптьэчкышток лъэкәрцы кычылташ тымдышы сирымәш (руководство) лишашлык.

Аптьэчкы сага шолтымы ушты выт (иктаманьар йамдар) лишашлык. Тидым кэрәл годәш пунктышты ровотайышы санитар йәм-

дѣлѣшашлык. Ти вѣт йасылан кэрал годэш
льэкэрцѣ шылаташ, вишкѣдэмдэш пиш кэ-
рал ылэш.

Антьэчкѣштѣ ылшы кыды льэкэрцѣжым
(прошокым моло) шолтымы ўштѣ вѣдэш
шылатымла дѣ кыдыжым вишкѣдэмдэшѣт кэ-
рал лиэш. Тэхэнь льэкэрцѣвлэм кэрэк ма-дѣ
апзыцынок шылатэн, вишкѣдэмдэн йамдѣлэш
кэлэш.

Борный растворым йамдѣлѣмѣ годом
кым стопка шокшы вѣдэш кым чѣй савала
борный кислотам колтэн шылатат (вишкѣ-
дэмдѣт).

Содан растворымат тэнгэок ѣштѣт.

Марганьэц растворжым „сѣнзѣдон висэн“
ѣштѣт: ик пылштоп липрѣк вѣдѣшкѣ мар-
ганцово-кислый кальийын 2—3—5 маклакам
(кристалыкѣм) колталтат, йамдарыштыш
вѣтшѣ соталгы розывый лимэшкѣ шылатат.
Марганцовый раствор 3—4 кэчѣштѣ локты-
лалтэш, сѣдѣндон 3—4 кэчѣ вуйгѣц ѣштѣш
кэлэш.

Свинцовый укус (свинцовый примочки)
йамдѣлэш, ик пылштоп вѣдэш пэл чѣй са-
вала прошокым ѣль нэл кого савала ныгыды
растворым нѣлѣт.

Пѣтѣриш палшык пушы пунктвлѣэш кэрал
льэкэрцѣвлэм дѣ кэрал мѣдѣцински прѣд-

мэтвләм, ныр пәшә Ыштҗмҗ годэш тэхән-вләм йәмдҗләмш кэлэш:

1. **Йылэн кэшэш шҗрым шҗрыш:** ти шҗрышҗм махан гҗнҗәт ўдон (итҗнў әль вэсы) дә пэлҗҗм извоска вҗдҗм пэлә-пелә пиштәт. Шҗрыш иктә-маньар цәш шҗнзҗмҗкҗ тырла дә ў дон вҗтшҗ айырлат. Тидҗм шушырәш шҗрәш кәрәл лимҗкҗ, шҗрымҗ анзыц пыдыратән колташ кэлэш. Трактырвләдон ровотайымы вәрән ныр пәшәштҗ, пҗтәриш палшыкым пушы пунктын аптҗчкҗштҗ ти шҗрыш пишок кәрәл ыләш. Шҗрышҗшкҗ колтышашлык ўжҗ пиш ирә, соты лишәшлык. Пиш ирә, соты агыл гҗнҗ, ти ўм шолтән (шҗрәтән) колташ кэлэш. Шолтымыжы годым ўжҗм йамдарәш оптатат, йамдар пын-дәшәш иктә-махань шҗкшҗ савыцым пҗтҗрәл шҗндән, шолтышашлык әтҗшкҗ (вҗдән әтҗшкҗ җнҗә) шҗндәт. Шолтышашлык әтҗжҗм тыл вҗлән шҗндәт, вара ти әтҗштҗш вҗтшәт тә вҗдҗцкҗ колтымы ў йамдаржат җрә. Ў йажон шҗрәнән шомыкы ситә вашт шҗрән (йоктарән) колтат.

2. Аптҗчкҗштҗ кәрәк ма-дә ыжар әль проста шавынь лишәшлык.

3. Сола хозайствашты ылшы сакой врәдҗтьәльвлә ваштарәш кҗрәдәлмҗ годым мушньакым дә мол йиш йадым кычылтытат,

аптьэчкышты ти йадвлä вaштaрeш тырхышы срдeствaвлäм: йылатым магнъэзим, тaньи-нйм дä прошoкaн крaхмaлым урдaш кэлeш.

4. Аптьэчкышты кит мышкaш йажo шoткa лижы, кыч пычкэдймы изи кайыцы, пышкыды кыр äль кардон пумaгa, вaткы, стoпкa, полотьэнцы (шыргы-сaвыц), спичкä, сaртa, шырпы лыкташ кэрäл пысы нэрän изи пинцэт кэрäл ылeш. Молывлä лошты „пэрэкись водородa“-aт пиш кэрäл ылeш. Вäрыштышы больниціштышы äль амбулаториштышы врач, махaпъ лъэкärцйм махaнь шушырeш, кыцэлä дä маньарым молы кычaш, пидäш кэлeш цилä aнжыктэн пушaшлык ылeш.

НЫРЫШТЫШ ПУНКТЫШТЫ, САПУНКТЫШТЫ ПАШÄ БЫШТЫШЫ САПУИТАР ПЫТАРИШ ПАЛШЫК ПУМАШТЫ МАХАНЬ ПАЛШЫК ПУМАШЫМ ПАЛЫШАШЛЫК.

Совхозвлäшты дä колхозвлäшты произ-водствы харaктърän пашäвлäжы вырлык ирыктымаш пашäгыцок тынälэшät, санпоствлä дä пытäриш палшык пушы пунктвлä бышкымыштын пашаштым тишэцок тынälшашлык ылыт.

Вырлык ирыктымы дä протравляивайымы пунктвлäшты дä шошым äнä-йырän пашäэш

машинăвлăм тӱрлӱмӱ дӱ йӱмдӱлӱмӱ пункт-влӱштӱ, пӱшӱ ӱштӱшӱвлӱлӱн трӱк шушыргы-машӱш пӱтӱриш палшык пуаш манын кӱрӱк мӱ-дӱ саньитарвлӱ лишӱшлык ылыт. Нинӱ (саньитарвлӱ) самынь лимӱ, шушыргымы вӱштарӱш кӱрӱдӱлӱш пишок шуку пӱшӱм ӱштӱшӱшлык ылыт.

Вырлыкым кынамжы йадан вӱттон протравльивайат. Тӱвӱ ти йадӱтвлӱ прамой дӱ правилӱ сӱмӱнь кычылттымашӱш, вырлык ирӱктӱшӱ дӱ протравльивайышы ӱдӱмлӱн трӱкок ӱксӱкӱм ӱштӱн кӱрдӱт. Тӱнгӱ лимӱш ӱнжӱ ли манын, саньитарвлӱ сӱк пӱтӱриок, ровотайышывлӱлӱн рӱспираторым (маскым) кычылташ тымдышашлык ылыт. Тидӱ ӱкӱ гӱнь, тӱнӱм ӱшкӱмӱм сакой йадкӱц пӱрӱгӱшӱшлӱнӱн шӱлӱм вӱрвлӱм молы марльыдон лӱвӱдӱш тымдаш кӱлӱш. Ти лӱвӱдӱшвлӱ (йалштышвлӱ) ышмаражӱш тӱ нӱрӱш лишӱшлык ылыт, воздухышты ылышы йадан шӱлӱш ӱдӱм кӱргӱшкӱ ӱнжӱ пыры. Марльыгӱц ӱштӱмӱ лӱвӱшӱжӱм кӱчӱ йӱдӱ вӱшталтымла, лӱвӱргӱшӱжӱм кӱрӱк ма-дӱ мышкаш пуаш кӱлӱш.

Вырлык протравльивайышы ровочыивлӱ пӱшӱштӱм пӱтӱрӱмӱкӱштӱ пишок йажон ӱшкӱмӱштӱм мышкын колтышашлык ылыт. Тидӱм саньитар чотӱ йажон анжышашлык ылӱш.

Ровочыйвлә качкаш пырымышты анзыц
лицәштѳм дә айыртәмѳнок кидѳштѳм пиш
йажон мышкышты дә спэцвыргәмѳштѳм кы-
дашышты. Тоқышты кәмѳгодым, выргәмѳш-
тѳм тоқышты ѳнжѳ нәнгэп. Тидѳвләм цилә
саньитар анжышацшык ылэш.

Вырлык протравльивайымы годым отравльивайалтшылан пѳтѳриш палшык пумаш.

Вырлык протравльивайымы годым йадым
кычылт мыштыдымашэш, самынь кычылтмашэш
протравльивайымы пѳрцѳм ышмашкы
нәлмәшэш, пѳрцѳ протравльивайымы вэдѳ-
раэш йѳшәшлык вѳдѳм оптән йѳмәшэш,
йадан пѳрцѳ оптымы мәшәкәш мол продук-
тым оптән шывштымашэш тѳти продукты-
вләм качмашэш эдәм трѳкок отравльивайалт
кәрдэш.

Шѳрәнжок кѳнь мушнѳактон, хромпиктон,
угльәкислый вѳргәнѳйдон дә вѳргәнѳѳ ку-
поростон отравльайалтмаш лин кәрдэш.

Вырлык протравльивайымы годым нинѳм
прамой правилы сәмѳнь ат кычылт кѳнь,
нинѳн пыракышты прамой лэвэттѳмѳ нәр-
гѳц кѳргѳшкѳ пырән кәә, вара эдәмѳн ор-
ганьизмжѳ отравльайалтэш.

Сола хозайствашты сакой врэдьитьэльвлä дä паразитвлä ваштарэш кырэдäлэш вишкбдбй йадвлäm кычылтыт. Айыртэмбнжок хлор-пикрин дä сэроугльэрод когон шäрлэн. Нинбй эдэм органьизмлән пишок лудбшән ылыт.

Нинбм йажо äтбгбц кымдарак, тäльäкä äтбвлäшкбй йäстäрбмбй годым, пиш йблэ парышкы сärнälтбтät, воздухым йадандат, тэхәнь воздухэш насэкомбйвлä чотэ йблэ колат. Нинбн паржы эдэмләнät йадовитый ылэш. Сэдбндон, нинбм йäстäрблмбй годым молы чотэ когон пэрэгэн кычылтмыла.

Анзылны анжыктымы йадвлäдон отравльивайалтмашвлäm, нинбй ваштарэш кырэдäлмбй йөнвлäm дä отравльайалтшылан пбтäриок махань мэдбцински палшыкым пуаш кэрäвлäm анжэн лäктбнä.

Мушнбактон отравльайалтмаш.

Мушнбактон отравльайалтмаш, мушнбакым пэрэгэн кычылтымашкбйц, нбима цаклыдэок кбргбшкбй нэлбн колтымашкбйц — кбргбшкбйжбй рэспиратырдэ кычылтмаш кишән попазэн кэрдэш — лиэш.

Отравльайалтмын когорак пälбвлäжбй тэхәнбвлä ылыт: шүм пиш когон каршташ тбнгälэш, уксынзыкта, кынамжы эчэ вбйрйары-

шан уксынзыш лиэш, ышма көргыгыц пуан охыра пыш ләктәш тынгаләш, пышкәдыктә.

Мушньактон отравлайалтшылан пйтәриш палшыкым пумаш: Сәк пйтәриок тәнгә ылмым цаклымыкы әдәмлән көргышкыжы уксынзыктышым пуаш кәләш, уксынзыктышым пумыкы мышкырвуштышкы попазышы мушньакым уксыц лыктәш. Уксынзыктышы льякәрцыжы аптәчкышты прошокла йәмдйлән шындымбы лишәшлык. Прошокшым вйт йарәлә пумыла.

Әдәм уксынзаш тынгалтә гыньәт, йад ваштарәшлә ылшы вәс льякәрцым пуаш кәләш. Йад ваштарәшлә ылшы льякәрцыжым нырышток йәмдйләш (ыштәш) лиэш. Пәл чай савала магнәзим пәл стопка вйдәш тә эчә тишкок 2 чай савала сэрноокислый кыртным пәл стопка вйдәш пиштән, пйтәришыжымәт, варашыжымат икнәрыгыц вәс стопкашкы пиштән йарыкалән шындәт. Тәвә ти йарышым 5—10 минут кач әдәмлән ик качмы савала рәды пуат (йүктәт). Лишнырәк цывы мыным моаш лимыкы, мыны ошым ик стопка вйдәш лыгән шындән йүктәш лиэш.

Отравлайалтшы әдәмжы шамтымोक аль изиш вәлә шамжы ылмылаок лин колтән гынь, тынәм эфирно-вальериановый 15—20 патькалтышым вйт йарә пуаш кәләш. Тәнгә са-

мынь лишым кэрэк ма лижы дэ соикток врач токы колташ (шивштэн аль носилкээш намал нэнгээш) кэлэш. Нэнгэмь годымжат йад ваштарэшлэ ылшы льякарцым йуктэш кэлэш.

Хромдон отравляйалтмаш (хромпик кальий).

Хромпикым кычылт ровотайымы годым ныма цаклыдэок, трүкоок отравляйалташ лиэш.

Хромпиктон отравляйалтмашын палык-влэжы мушньактон отравляйалтмы готшы ганьок ылыт манаш лиэш. Тидьдон отравляйалтмыкы пулыш савалавлэ лывал турэ пиш кого карштыш лиэш, вьрэн уксынзыш тьнгэлэш, шүлэш йасы, пьцкәтә лиэш тә шам-тымы лимьлэ.

Хромпиктон отравляйалтмыкы сэк пь-тәриш палшыкшымок мыны ошы вьдым пумыла (ик мынын ошыжым ик стопка вьдэш йараш кэлэш). Тидьгыц пасна магньэ-зим пуаш кэлэш (пэл стопка вьдэш ик чай савала магньэзим йарэн 5—10 минут йьдэ пумыла). Эдэмьн шамжы укэ лимькь эфирно-вальэрианан 15—20 патькалтышым пумыла. Йасы лин колтышы эдэмьн больньицьшкь шивштэн кээш кэлэш.

Выргэньән санзалвләдон (угльэкислый выргэньй да выргэньй купорос) отравляйалтмаш.

Отравляйалтмашын пәлйквләжй: ыжар әль кловойалгы валган уксынзыш, ышмарашты выргэньән худа тот: йұмышомаш, шұм көргышты йылымаш, карштыш, шылшұнвләшты шұн шывшмаш каньы, шұлыш слапкаэммәш.

Пытәриш палшык: Лип вёдым пиш шуку йуктәт, мыны ошан вёдым пуат, йылатым магньэзим хромпиктон отравляйалтмы готшылаок пуаш лиэш. Шышәрём да мол шәләнём нымахань статьянат пуаш акли, нинйи ти йадым йажонрак вәлә шывшыктат. Когонок слапкаэм кәмйкы эфирно-вальэриәнән 15—20 патькалтышым пуаш лиэш,

Формальиндон отравляйалтмаш.

Вырлык протравляивайымы годым, шоэн формальиндонат отравляйалтмаш лиэш.

Формальиндон отравляйалтмын пәлйквләжй выргэньән санзалвләдон отравляйалтмы готшы ганьок тә эчә когон кахыртыш тә тырвйцмәш лиэш.

Пытәриш палшык. Нашатыран - аньисән 15—20 патькалтышым вёт йарә пуаш кәләш.

Шуку шышэрым йукташ. Иасы лишым боль-
ницышкы нанэмыла да корны мычкат шуку
шышэрым йукташ кэлэш.

Хлорпикриндон отравляйалтмаш.

Хлорпикриндон отравляйалтмаш хлор-
пикриным цаклыде вилэн шумашэш та эче
масовыйат лин кэрдэш. Тэнэ лимыкы вилшы
вэрым пиш йыле извоскадон лэвэт шындаш
кэлэш. Извоскадон лэвэтмыжы годым бышкы-
мым, паснанжок ышмам да нэрым пиш пэ-
регаш кэлэш. Тидыгыц пэрэгалташыжы Осо-
авахимышты шалгышы протывохимически
каманды вэлэ йажо палшыкшымок пуэн кэр-
дэш.

Хлорпикриндон отравляйалтшывлэм свэзэ
воздухышкы лыкташ кэлэш. Нинылэн көр-
гышкыла шулашышты спирт йарымы липрак
выт парым пуат. Көргышкы мыны ошан вы-
дым пуат, маньар кэртмы шышэрым да эфир-
но-вальэрианэн 15—20 патькалтышым пуат.
Иасы лишым кэрэк ма-да больницышкы
нанэаш кэлэш. Нанэмыжы годым маньар кэр-
дэш тынэр шышэрым йуктымыла.

Сэроугльэродтон отравляйалтмаш.

Отравляйалтмашын палыквлэжы эдэм
йукшы лин колта, йал йэжыг пытэн кэа,

вуй когон каршташ тӱнгӱлӱш, уксыцымм шокта дӱ сӱпнӱмӱ ганьы лиӱш.

Пӱтӱриш палшык: йасы лин колтышы эдӱмӱм цаклымыкы тӱрок тӱгӱ, йонаташкы намал лыкмыла, нашатыран спиртӱм ӱвшӱнзӱш пумыла. Шӱлӱктӱш цацымыла. Кӱргӱшкӱжӱ эфирно-вальериӱнӱн 15—20 патькалтышым пумыла.

Нырышты ныр вӱлвӱл пӱшӱ бӱштӱмӱ вӱрӱмӱн, пӱтӱриш палшык пушы пункт шуку машинӱ дӱ трактыр ылман вӱрӱшкӱ шӱрӱнжок кашшашлык.

Шошым пӱшӱ годым пӱтӱриш палшык пушы пунктвлӱ дӱ санпоствлӱ сӱк когонжок сӱвӱл колтымывлӱлӱн, шушыргышывлӱлӱн, лу кӱршӱвлӱлӱн, маклӱштшӱвлӱлӱн, йылатӱн колтышывлӱлӱн дӱ мол статьян шушыргышывлӱлӱнӱт пыт палшышашлык ылыт.

Шурны погымы годым ти самынгӱц пасна шокшӱш йасы лин колтымаш тӱ вӱт йӱмӱшӱш молы шӱм карштымашвлӱ дӱ молывлӱ лит.

Нырышкы пӱшӱ бӱштӱш лӱкмӱшкӱ цилӱ колхозышток, ныр пӱшӱшкӱ кӱшӱшлыквлӱ лошты производствыштышы кӱрӱл пӱшӱвлӱм бӱштӱмӱ гишӱн, пӱшӱ куштылтымаш тӱ ашын-дарымаш кишӱн советӱйӱш погынымаш лишӱшлык. Ти погынымашты ныр пӱшӱ бӱштӱ-

машым кыцэ видымы гишан да паша бшты-
швлалан самынь лимашэбшты пйтариш
палшык пушы пунктвлам да санпоствлам кы-
шакэн да маньар вэрэмээш шагалташ кэрал
молы лиэш, цилә төр анжыктышашлык. Сов-
хозвлашты, колхозвлашты да МТС-влашты
ма улы ровочыйвлам паша йыдэ шагалтымы
(шәләтэмы) годем, ровочыйвлан машинәдон
ровотайаш тымәнш шомыштым да бшкымым
пэрэгән мыштымашыштым тэргән, пәлән нә-
ләш кәләш. Кэрәк махань машинәдон рово-
тайаш тынәлмәшкы тыдын сыржым пәлән нә-
ләш кәләш, тынәм вәлә йажон ровотайаш
лиэш. Тидым пыт ашындарыда.

СЭВӘЛ КОЛТЫМЫЛАН ПЙТӘРИШ ПАЛШЫК.

Сәвәл колтымаш эдәмьн здороважылан пи-
шок кого лудыш агыл. Изин сәвәл колты-
мыжы изиш каршталаләшәт, ньима пәлы ко-
дыдэок эртән кәә.

Пиш когонок сәвәл колтымы лиэш кынь,
тынәм сәвәлмы вәржы пиш кужын каршта
да пуал шынзәш. Тәнгә пуалшыжы, сәвәл кол-
тымы вәрбшкы кавашты лывәлны ылшы вьц-
кыж вьр шәрвләгыц вьр погынымашкыц
лиэш. Карштымашыжы да пуалшыжы паша
бштәш әптүртәт. Когон сәвәлмәш лимыкы
мәдыцински палшык кәләш.

Ныр паша ёштёмашты когон савал кол-
тымаш лимыкы, йасыланышы эдэмлян тэхень
палшыкым пуаш лиэш: савал колтымы вярэш
свинцовый примочкидон савыцым нортэн
пиштат, пидын шындат. Тэнэ ёштёмыкы
йасыланышы ровотайэн кёрдэш.

Сынзём савал колтымыкы, сынзё халжы
когон пуал шынзэш кынь, сынзёжят когон
каршташ тынгалэш кынь, борный кислотаэш

1-ш карт.

савыцым лывыртал сынзё лэвэтмылаок пиш-
тат. Йасыланышыжым врач токы колтымыла.

Буйым самынь савал шындымыкы кэрэк
ма-дә ушты вьдэш нортёмы начкы савыцым
кычаш кэлэш. Йасыланыш эдэмжы шамты-
мок лин колтэн гынь, аль когон уксынзэш
молы гынь, тынэм изишат вэрэмэ эртэры-
дэок лишыл больницышкы аль амбулато-
ришкы нангээш кэлэш. Корны мычкы нангёмы

годым, ваткэш пиштѳмѳ нашатыран спир-
тѳм шывшыкташ (ѳвшѳнзѳктѳш) кѳлѳш, кѳр-
гѳшкѳжѳ эфирно-вальѳриѳнѳн 15—20 пѳть-
калтышым шолтымы вѳдѳш пиштѳн ѳѳктѳ-
мѳлѳ. Нѳртѳмѳ ѳштѳ савыцшым корны мыч-
кы 15—20 минут ѳртѳмѳ ѳйдѳ вуйѳшѳжѳ
вашталтыл пиштѳш кѳлѳш.

Мѳшкѳрѳм когон сѳвѳл колтымыкы кы-
намжы пиш когон карштѳн колта, эдѳмѳн
шамжат ѳамѳш. Тѳнгѳ лишѳ эдѳмѳм тѳрѳкок
тѳр вѳрѳш пиштѳн ѳштѳжѳм, полдышвлѳ-
жѳм молы колталташ кѳлѳш, нѳрѳшкѳжѳ на-
шатыран спиртѳм ѳвшѳнзѳктѳмѳлѳ, кѳр-
гѳшкѳ вѳт ѳарѳ инозѳмцѳвѳн 15—20 пѳть-
калтышым пуаш кѳлѳш. ѳасы эдѳмѳм пиш
когон тырын киктѳмѳлѳ. Тѳдын шѳлѳшѳ-
жѳт цѳрнѳ гѳнь, кѳрѳк ма-дѳ шѳлѳктѳш ца-
цаш кѳлѳш. Больнѳицѳш нѳнгѳмѳлѳ.

ѳѳжѳнглѳм когон сѳвѳл колтымаш сѳ-
вѳлмѳ турѳ когон каршташ тѳнгѳлѳш, вара
пуал шѳнзѳш, пуалмыкыжы ѳѳжѳнжѳмѳт
тѳрвѳтѳлѳш акли лиѳш. Тѳхѳнѳ ѳимѳкѳ ны-
рышты тѳвѳ маханѳ палшыквлѳм пумыла: сѳк
пѳтѳриок сѳвѳл колтымы турѳ свинцовѳй при-
мочкыдон нѳртѳмѳ савыцым пидѳн шѳндѳш
кѳлѳш. Вара начкы савыц пиштѳмѳ вѳрѳш
тѳр лывыргы кѳрѳм вѳлѳц пидѳн шѳндѳ-
мѳлѳ (тидѳм кыцѳ ѳштѳш кѳрѳлжѳ лу кѳрмѳ

гишән попымаштына кэлэсымы лиэш). Тидым
цилә Ыштэн шоктымыкы, йасы эдэмым ли-
шыл больњицышкы шывштэн кэаш кэлэш.

ЛУ ПЫДЫРГЫМАШ (КЫРМӘШ).

Ныр пәшә Ыштымы годым Ышкымым пра-
мой пәрэгыдымәшэш, когон сәвәл колтыма-
шэш, кәвән вуйгыц кәнвацмашэш молы, шы-
рәнок кит әль йал кырын кәрдэш. Тәнгә
шушыргышылан саньитар вәлә агыл, колхо-
зыштышы дә совхозыштышы цилә ровочыйок
пытәриш палшыкым пуэн мыштышашлык
ылыт. Палшык пумыгыц пасна тәнгә шушыр-
гышывләм намалат мышташ кэлэш. Прамой,
кәрәллә кычылт ат намал гынь, шушыргы-
шын шушыржым эчә когон карштарәт, төр-
ләш молы пиш йасы лиэш.

Мычаш лу пыдыргымым (кырмашым)
тәвә махань пәлыквләгыц пәләш лиэш: лу
пиш когон каршта дә тидым нымахань ста-
тъанат тәрвәтыләш молы ак ли.

Пытәриш палшык пумаш кәрәк ма-дә пы-
дыргышы лулан пиш когон тырым пуаш кә-
лэш. Тәхән шушырым тәрвәныдымылә пи-
дын шындәш кэлэш: пытәри тәхән лум пы-
дыргымы (кырма) турәжы ваткыдон йажон
вәдыл шындәт, вара тиды вәлән кок вәцын
каклака кардоным әль кырым кычән цаткы-

дыракын йалштэн шьндят. Кардон аль кьйр укэ лимькьй (нырышты ылмы годым) кужы-рак пандыдонат пидьн шьндяш лиэш. Питмьй кьйржьй, пандыжы молы кьйршьй вярьн улы-цьйнжят кужьйцьйнжят кычэн кэртшьй. Кьйр аль кардон вярэш питмьй пандыжы каваш-тым бьнжьй нььзылтярь манын, тидьм шуды-дон аль иктя-ма вэсьй-дон вьдьыл шьндяш кэлэш. Шушыргышы вярьм тэнэ питмьй годым пыдыргышы лужы ика-раш аралалт бьнжьй шьц манын, лум кок вуйыш-кыла шывшыл шьндяш кэлэш. Тэнэ бьштьмьй-кьй пыдыргышы (кьйр-шьй) лу вярьшкьйжьй шьбьнзэш.

2-шы карт.

Тэнэ бьштьмьй годым (лу питмьй годым бьньэ) питшьйлэн кок эдэм палшат, иктьй пидэш. Палшышывляштьй кьйрьн кэшьй лум кок вуйышкыла ольэн шывшылыт.

Кьйрьн кэшьй йалым питмьй годым кьйр аль кардон укэ лиэш кьйнь, тьням йалым здорова йал сага пидьн шьндяш кэлэш. Китшьйм, кяп сага цаткыдын пидьн шьндьймьля.

Йал вургы кырмакы питмы годым йалым пиш төр виктарэн пишташ кэлэш (1-ш карт. анжы). Кит кырмакы төр ыштэн питмылә агыл, кыньэр вургы турэ айалтэн шындаш кэлэш (2-шы картыным анжы).

Кидым тэнгэ пидын шындымыкы шүэш па-сна савыцтон йалштэн сакаш кэлэш. Савыц укэ гынь пыражэдонат лиэш. Тэнгэ йасы лишы эдэмым кэраллә пидын шындымыкы боль-ньицышкы колташ, аль нангээш кэлэш.

Лужы лач шыл кырмаляок кырын кэн гынь, тынам сэк пытариок выр йогымашым цараш кэлэш. Выр йогымаш царнымыкы шу-шыр тыр мычкыжы иодым шырен кэн ты-шакэнок ти шушыр варым мол шушырлаок пидын шындаш кэлэш. Тэнгэ питмыкы вэлэ тарваныдымыляок пидын шындаш лиэш.

МАКЛЭШТМӘШВЛӘ.

Кэрэк ма маклэшт кэа гыньят, тыдым сэк пытариок төр пиштэн йажон (кыршы лум питмы ганьок) пидын шындаш кэлэш. Мак-лэштшым ышкэ төрләш акли.

Маклэштшым врач аль вэршыл вэлэ лач кэралляок ньима эксык литымыляок төрлэн кэрдыт. Сэдындон йасы лишы эдэмым ньима вычыдэок больньицышкы, амбулато-

ришкы аль мэдпунктышкы шывштэн нэнгэш
кэлэш.

ШУШЫРГЫМАШ ТӘ ТИДЫЛАН КЭРӘЛ ПЫТАРИШ ПАЛШЫК.

Шылым аль кавашты пйчкылтмашым, аль
эчэ шэлын кэмашым шушыр маныт. Тэнгэ
гынь, изиш нызылты кэшй вэрймат тә анжа-
лаш лутмылә вёр йогышы пйчкылтман вә-
рымат ик статьянок шушыр манаш лиэш.

Вёр йогымаш кым статьян лин кэрдэш:

1) Шушыргыц икладын вёр йога;

2) Вёр йарымын йогэн кэрдэш.

3) Кынамжы вёр пёрхымлә йогаш тынәл
кэрдэш.

Кэрэк махань шушыр годымат сэк пй-
тариок вёр йогымашым цәрәш цацаш кә-
лэш.

Изин нызылтымй годым, ыдыралт кэмй
годым молы, шушыр вёлкы савыцым пиш-
тэн йалштэн шынденок йаралэш толэш.
Шушырышкы пырышы пыраккыц вёр лок-
тылалтмаш ёнжы ли манын, шушыр тёр
мычкы иодым шёрәләш кэлэш. Мышкаш
ак кәл.

Шушыржым тэнгэ йалштат: Шушыргышы
шылым иодыдон шёрэн шындымкы тиды
вёлкы марлым пиштат, марлыы вёлән вёц-

кыж ланзы ваткым пиштат, вара тидым цилә бинттон вѣдыл шѣндат. Пиш цаткыдын бинтѣлэн шѣндаш ак йары.

Шушыржыгыц вѣржѣ йарѣмѣнок йога гѣнь, тѣнѣм марлы вѣлѣнжѣ ваткыжым кѣжгѣрѣкѣн опат, бинтѣжѣмѣт, цаткыдыракын вѣдыл шѣндат. Шушыргышын шушыржыгыц больницѣшкѣ кѣмѣ корнышты бинт вашток вѣр йогаш тѣнѣлѣш кѣнь, больницѣшкѣ шотѣок, шушырым шѣтѣн, пѣтѣри питмѣ вѣлѣн эчѣат ваткым кѣжгѣрѣкѣн пиштѣн йажон пидѣн шѣндаш кѣлѣш. Пѣтѣриш пидѣшѣм айыраш акѣл, айырѣн нѣлмѣкѣ вѣр эчѣ когоракын йогаш тѣнѣл кѣрдѣш.

Сѣк лѣдѣш шушыржок—тидѣ шушыргѣц вѣр пѣржѣмлѣ йогышы шушыр ылѣш. Тѣнгѣ вѣр йогымы годым пиш шуку вѣр йѣмѣш. Тѣнгѣ вѣр йогымы годым, вѣрѣмѣштѣ дѣ мыштѣн пѣтѣриш палшыкым пумыкы эдѣмѣм колымашкѣц ытараш лиѣш. Тѣнгѣ вѣр йогымашым кок йѣндон цѣрѣш лиѣш.

1. Кидѣштѣ ѣль йалышты тѣнгѣ вѣр йогымы годым, вѣр йогымы турѣгѣц кѣшѣцрѣк кѣпѣм пиш когон цаткыдын, кѣрѣмдон, бинттон, савыцтон ѣль эчѣ мадон гѣньѣт пѣктѣн шѣндаш лиѣш. Ти йѣндон кидѣштѣшѣм ѣль йалыштышым вѣлѣ цѣрѣш лиѣш.

Кидышты аль йалышты вёр йогаш тынгаль-
 мым тэнгэ цәрәш лиэш: кидым аль йалым күш-
 кәлә лүктәл шындәт, вара цаткыды йалштыш-
 тон, савыцтон, эчэ вэсёдон—мадон гыньәт—
 панды цикәләш
 вәр кодән йалштән
 шындәт. Вара ти
 пандывләдон йал-
 штышым, вёр йо-
 гаш цәрнәмәшкы
 пытырән шындәт.
 Вёр йогаш цәрнә-
 мыкы мол шушыр-

3-шы карт.

вләләок марлыдон, ваткыдон дә бинтыдон
 пидын шындәт. Резиныгыц ёштымы кыжгы
 щырты ганьыдонат (жгуттон) пидәш лиэш,

4-шы карт.

цаткыдын шыв-
 шыл шындымыкә
 тидәт вёрым цәрә
 (3-шы дә 4-шы кар-
 тыным анжы).

Резинын кыжгы
 жгутым цәрә шыл
 вёлән пиштәш ак

йары, тидыдон питмы годым кэрәк ма-дә лы-
 вәләнжы марлым аль ваткым пиштәш кә-
 ләш, нини укэ ылыт кынь, тынәм выргәмымәт
 ик пачашым кодаш лиэш.

Питмаш пулыш тѣнгыц аль ѳрдѣжэш вэлэ лин кэрдэш. Пулышэш аль гольэнь вѣлэн пидаш ак ли. Питмѣм кок цашкѣц уты урдаш акли, шуку урдымыку питмѣ кѣп колышы ганьы лин кэрдэш.

2. Когон ѳогымы вэцѣн вѣр шѣрѣм когон парнѣадон тэмдэл шѣндѣт. Вѣр шѣржѣ шѣмгыц лишѣл гѣнь, ѳажон тэмдэл шѣндѣш кэлэш (ти вѣр вуйышты шушыр ѳл вэлнѣ ылэш, кидѣштѣ, ѳалышты кѣшнѣ ылэш).

Тэмдэлѣшѣжѣ гѣнь, вѣр шѣр лу сагаок ылэш кѣнь вэлэ, ѳажон лиэш. Вэс статѣанжѣ ѣньэ вѣр шѣр шимѣ пѣлѣкѣн вѣр турэ тэмдэлѣш кэлэш. Тэхэнь вѣрвлѣ 5-шѣ картѣинѣштѣ анжыктымы. Картѣинѣштѣ анжыктымы вѣрвлѣм ѣшкэ вѣлнѣ нѣѣлѣтѣл моаш кэлэш. Момыку тэмдэл анжымыла, тидѣ кэрѣл лин колтымашэш пыт кэрѣл ылэш.

Вѣр шѣрѣм тѳр, нѣма самыньтѳок тэмдэл шѣндымѣкѣ, вѣр ѳогымаш тѳрок цѣрнэн колта. Тэнгэ ѳажон тэмдэл шѣндымѣкѣ 20—25 минут нѣрѣ кычэн урдаш кэлэш. 20—25 минут эртѣмѣкѣ вѣр цѣрнѣ, тэмдѣлмѣм колталташ лиэш. Тэмдѣлмѣм колталтымыку вѣр ѳогымаш эчэ когоэмэш кѣнь, тѣнѣм эчэ вэс пачаш тэмдэл шѣндѣш кэлэш. Вѣр воксѳок ѳогаш цѣрнѣмѣкѣ шушыр вѣржѣм исдыдон шѣрэн шѣндэн пидѣн шѣндѣш кэлэш.

СЫНЗӘШКҢ СҮК ПЫРЫМЫКЫ ПЫТӘРИШ ПАЛШЫК ПУМАШ.

Сынзәшкә сүк пырымаш ырлык ирәк-тәймә годым, трәтмә годым, кәлтә шимә годым моло лин кәрдәш. Сынзә-халышкы иктә-махань сүк попазаат, сынзәм ләгәштә-рәш, карштараш, сынзәвәдәм йоктараш тә-нәләш. Сынзәшкә сүк пырымыкы сынзәм киттон пәшкәш тәнәлмәкә, сүкшә сынзә царам шушыртән кәрдәш. Сынзә царам шушыртымыкы ләлә йасы — воспальәнәи — лин кәрдәш. Кыдыжы сынзәш пырышы сүкәм йәлмәдон нылән лыктыт. **Сынзәшкә пырышы сүкәм нәимахань статьянат йәлмәдон нылән лыкташ ак йары, тәнгә бәштәймә** годым сынзәлән пиш кого эксәк лин кәрдәш, шәхәр цәр — сифильис — молы попазән кәрдәш. Сынзәшкә попазышы сүкәм пиш когон мыштән лыкташ кәләш. Саньитар сынзәгәц сүк лыкташ йәмдәләлтмәжә годым китшәм пиш йәжон мышкын шәндәшәшлык ыләш. Сүкшә вәлнәрәкок ыләш кәнь, тәхән сүкәм лыкшашлык ыләш.

Сынзәш пырышы сүкәм тәнгә лыкташ кәләш: сынзән күшәл комдышыжым үләкәлә шывшыл кәргәлтән шәндәймәкә сынзәвәт йогаш тәнәләш тә сынзәвәдәш сүкшәт кы-

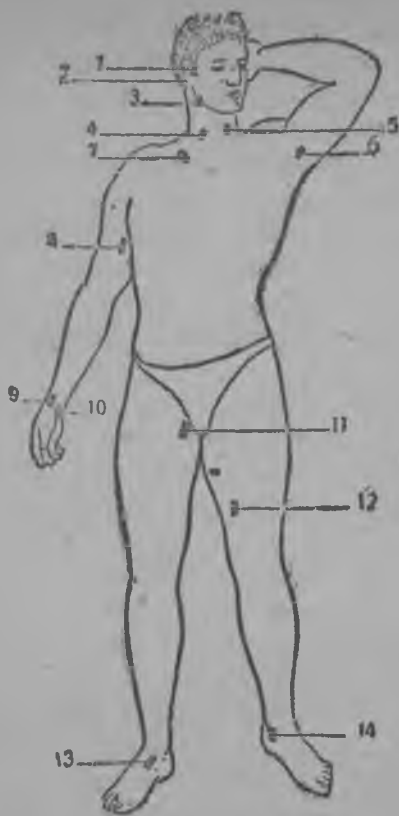
мылт ләктѳн кәрдәш. Үл комдышыжым тѳ вэрэмәнок үлѳкѳлә кәргәлтән шывшыл шын-дѳмѳлә, сѳнзәжѳ кѳшкѳлә анжыжы. Сѳн-зәштѳ сѳкшок кайәш кѳнѳ, тѳнәм марлым борный кислотаеш нѳртәлтән, кислотажы шуку ѳнжѳ ли манын пынзал колтән, лы-выргы савыцтон сѳкѳм карандат.

Сѳнзәшкѳ пырышы сѳкшѳ воксэок ак кай гѳнѳ, әль кайәш кѳнѳәт, сѳнзә царашкы шы-ралтын гѳнѳ, тѳнәм сѳнзәәш, борный кис-лотадон нѳртѳмѳ марлы лаштыкым лыш-кыдыракын питмѳлә. Йасыланышы эдәмжѳм лишѳл больницѳшкѳ әль амбулаторишкѳ олташ кәлеш.

ЙЫЛАТӘН КОЛТЫШЫЛАН ПѳТАРИШ ПАЛШЫК.

Тылым пәрәгән ат кычылт кѳнѳ, йылатым матьериалым (бәнзинѳм, крәсинѳм дә молы-мат) пәрәгән ат оптәдѳлѳшт молы гынѳ, шѳ-рәнок ѳшкә кәпѳм самынѳ йылаташ лиеш.

Йылымаш кым статьян лин кәрдәш: Пѳ-тәриш статьян — вѳләц, куштылгын йылаты-маш — кавашты йакшаргән кәә. Вәсѳжѳ ко-горак лиеш, йылымы вәрәш „кол хан“ нә-лѳн колта. Кымшыжы кого йылымаш лиеш, когон йылымыкы кавашты вашток йылән кәә дә пайжымат шушырта.

5-шй карт. Вйр йогымах пярнйжы манын тэвэ тэхэнь вяр-
 влэгйц вйршярвлэм тэмдэл шйндэт: 1) пйлыш сагагйц; 2) шү
 тйнгйц; 3) онгылаш лйвйц; 4) тй 5) шүгйц тй вуйгйц; 6) ки-
 дйн пулыш сагагйц; 7) пулышкйц; 8) кйньэрвургы үл монгыр-
 гйц; 9) кит тупкйц; 10) парньавлэгйц; 11) кйдэлгйц; 12) ардй-
 гйц; 13) йаллапа вйлэц тй йал парньавлэгйц; 14) йал кавалгйц.

Йылымашыжы кэрэк маханьы лиэш кбньат, цилажок пиш когон йасым бштат, каваштын кымшы пачашыжым йылатэн колтымыкы гбнь, лач блымашланат пиш кого лудышок лиэш.

Йылымашым тдрлэш пйтариш палшык пумы годым, сэк пйтариок йасы лин колтышы эдэмбн выргэмбм кыдашаш кэлэш. Йасы эдэмлән выргэм кыдашмашыжы пишок кого карштышым бштә гбнь, тбнәм выргэмбм ыргыш вәргыц кэрэк ма-дә пбчкэдэн шуэн кыдашаш кэлэш.

Куштылгын, изиш вэлэ (кавашты йакшаргымла вэлэ) йылэн гбнь, йылышы шыл вблән крахмалым аль содым шавэн шбндат, тидын вблән шэлбм аль вазэлынбм шбрат. Тэнгә бштбмбкб марлыдон лэвэт шбндат, марлы вблән вбцкбж ланзы ваткым пиштэн бинтбдон йалштат.

„Кол хан“ ганьы лин йылымы годымат тэнгэок йалштат. Йылымыгыц лишй ханвләштбм чүчәш ак йары. Ньимахань прошокумат шавәш ак кэл, вазэлындон шбрэн, аль йылымашэш йори бштбмб шбрбшбм (итбнү дә извоска вбдбм йарымы) аль марганцэвий кальий шылатым вбдбм шбрбмблә дә вблэцшб нинбдон нбртбмб марлыдонок лэвэт шбндбмблә.

Пишок когон йылатымыжым пиш куштыл-

гын, пэрэгэн вёлэц бинтёдон йалштымыла. Бинтёжём цаткыдын шывшаш ак йары, когон цаткыды лимёкё йылышылан карштыш кого лиэш.

Йылымым иодыдон шёраш ак йары дё ак ли — иод шёрымёкё йёлэ ак тёрләнё дё карштышыжы когоэмэш.

Йасы лин колтышын кёпшё пиш когонок йылэн кэн гёнь, вёлэц питмёкё, тидём больнйцёшкё колташ кёлэш. Корнышты кэмёжё годым эфирно-вальэриәнән 15 патькалтышым пуаш кёлэш.

КЭЧЁ АЙАРЭШ ТЁ ШОКШЭШ ТРУК ЙАСЫ ЛИН КОЛТЫШЫВЛЁЛӘН ПЁТӘРИШ ПАЛШЫК ПУМАШ.

Кэчё айар сёвёл колтымаш шёренжок пиш шокшы кэчё годым ныр вёлвёл пёшё ёштёмаштё лин кёрдэш.

Кэчё айар пиш шокшын ёрёктёмё годым, айыртёмёнок цёрё вуйа ровотайышывлё трёкок йасы лин колтэн кёрдёт. Йасыжы вуй сёрнёмаш, уксыцмаш тё сёпнэн вацмаш каны лиэш.

Лач утлажок кэчё айарэш трёк йасы лин колтымаш машинё лишны аль машинё вёлнё ровотайышывлёлән когон лудёш ылэш. Вуй

сәрнймәшәш кәнвацмы годым машинә вѣлкѣи
кәнвацмыкы пиш когон эчә вәс пачаш шу-
шыргымаш лин кәрдәш.

Кәчѣи айарәш трүк йасы лин колтымаш-
кѣц ѣшкѣмѣм пишок йажон пәрәгәш кәләш.
Цәрә вуйа кәрәк махань шокшы гѣньят ро-
вотайаш шагалаш ак йары. Картузәт кѣжгѣи
молы гынь, вуйәдѣм мѣньердон, савыцтон
ләвәдәш кәләш.

Кәчѣи айарәш йасы лин колтышым йонгата
вәрѣшкѣи намал кәмѣлә дә, тидѣм кыдаш
шуән вуйышкыжы, онгышкыжы үштѣи вѣдѣм
оптымыла. Шукы йонгата вѣдѣм йуәш пуаш
кәләш. Шүлѣшыжѣи цәрнѣмѣлә чучәш кѣнь,
нѣвольа шүлѣктәш тѣнгәләш кәләш.

Кәчѣи айарәш самынь лимѣи гишән рово-
чѣйвлә дә колхозныквлә лошты ынгылдары-
машым видѣмѣлә. Тәнгә трүк йасы лимәшкѣц
ѣшкѣмѣм пәрәгәш нѣнѣлән тымдымыла.

Машинә сага әль машинә вѣлнѣи ровота-
йышы ровочѣи вуй сәрнймәшѣм әль уксын-
зыкташ цацымашым цаклән колтән гѣнь,
пәшәгѣц караҥын йонгатарак вәрѣшкѣи кә-
шәшлык ыләш. Йонгәштмѣкѣжѣи, кәнәлтѣмѣ-
кѣжѣи вәлә мѣнгәш ровотайаш шагалшашлык.

Тыр шокшы годым шокшы сәвәл колтән
кәрдәш. Әдәм кәпѣшкѣи вацшы шокшәт кә-
пѣм когон ырѣктә дә кәпкѣц шокшыжы өр-

дЫкшЫ лАктЫн ак кЭртАт, сЭдЫндон шокшы сЭвал колтымаш лиЭш.

ШокшЭш трук йасы лимАштАт, вуй сАр-нАш тЫнгАлЭш, уксынзыкта дА вара эдэмЫн шамжат пЫтА. ТЭнгЭ йасы лин колтышылан пЫтАриш палшык пумашыжы кЭчы айар сЭ-вАл колтым готшы ганьок ылЭш.

Валгынзыш сЭвАл колтымы годым, йасы лин колтышы эдэмЫн вуйышкыжы топлоток уштЫ вЫдЫм йоктараш кэлЭш, кАпшЫм ваш-ток лывыргы роктон вашт Арэн шЫндЫмЫлА. КАпшЫм спирттон тырыжмыла ньэвольа шУ-лЫктАш кэлЭш.

ШЫРЭМ СЭВЫМЫ ЭДЭМЛАН ПЫТАРИШ ПАЛШЫК.

Трактырым ходышкы колтымы годым, паснанжок трактырым сарайышты ходышкы колтымы годым, моторын выхлопной тру-вагыц лАкшЫ шЫрэмэт, трактористЫм когон йасыландарэн кЭрдЭш. ТрактористЫм шЫрэм сЭвэн гЫнь, тЫдЫн вуйжы каршташ, сАрнАш тЫнгАлЭш, уксынзыкта, лач когонок сЭвЫмЫ-кЫжЫ гЫнь эдэмЫн шамжат пЫтЭн кЭрдЭш. ТЭнгЭ йасы лишЫлАн вэрэмАштЫ ньимахань палшыкат укЭ лЫмЫкЫ эдэм шЫрэмАн вА-рЭшок кодЭш кЫнь, колэнАт кЭрдЭш.

Пытәриш палшык пумашыжы гынь, йасы лин колтышы эдәмым йыләрәк йонгата воздухышкы лыктын, нашатыран спиртым үвшынзыктәш пумаш, онжым, лицәжым үшты вйттон мышмаш ыләш. Тидыгыц пасна пишныгыды чайым, эфирно-вальериәнән патькалтышым (15 патькалтышым выт йарә) дә 2 — 3 патькалтыш нашатыран спиртым вйт йарә йүктәш кәләш.

Йасы эдәмын шүлышыжы трук цәрнән колтымыкы, тидым кәрәк ма-дә ньэвольа шүлыктәш тынгәләш кәләш.

Шырәм когон шин шындымыкы мол вирдон йасы лишы эдәм колымаш каньы лин колтән кәрдәш тә шүләш цәрнымәшәт лин кәрдәш. Тәнгә лимыкы лүдәш акәл, нашатыран спиртым ваткәш пиштән йасылан нәрәшыжы вәлә әнгәлтәш кәләш, вара тиды бшкәок шүләш тынгәләш.

Тәнгә гынят, кынамжы тәнгә бштымәш ситыдымы лиәш. Тынам кәрәк ма-дә йасы эдәмым ньэвольа шүлыктәш тынгәләш кәләш.

НЬЭВОЛЬА ШҮЛЫКТЫМӘШ.

Ньэвольа (искуствәнно) шүлыктымәшын сәк проста йонжы тәхәнбы ыләш: рок вьлән одьәйалым әль ала мыньерым шәрән пиштән йасы эдәмым тиды вьлән кымык, вуйжым

пэл монгырышкыла сәрәл, китшым шыв-шыл пиштат. Палшык пушы эдэмжы тьдын кок пылвуйжы лөш бшкымжын пылвуй-вләжы покшалан йасы эдэмьн тупьрдыжы лимьлә пылвуйтэн шьнзэш. Вара тиды кит-

6-шы карт.

шым йасы эдэмьн өрдьж лу лывакы кол-та дә онгышкыла когон пьзыртэн куза. Он пьзыргә, шодышты ылшы воздух ләктэш. Тэвэ тидэт самой ньэвольа тугьлә шүлык-тымәш ылэш. Тэнэ ик мәгәл пьзыртәл-мькы, пьзыртышашым цәрнәш кәлэш (6-шы картиньм анжы). Пьзыртәш цәрнымькы онгэт аваргаш тьнгәлэш, он аваргымы сэмьнь шодыжат аварга, тьшкы воздух пыра, тиды көргьшкылә ньэвольа шүлыктымәш лиэш. Тэнэ минутышты бшкә шүлымь сэмьнь 16—20 гәнә бштыктәш кәлэш.

Ньэвольа шўлыктәш эчэ вэс йөн улы.
Иктә-махань выргэмгыц кыпцык каньым Ыш-
тән пиштән, йасы эдэмьм тидь вьлән ком-

7-шы карт.

дык пиштәт. Вара тьдьн вуйжы турэ пыл-
вуйтән шьнзьн тьдьн кок китшыгэ кьньэр-

8-шы карт.

вургы ўл моньгыгьц кьчэн „икть-кокты“
манмы шоттон ик ладын кўшкыла Ышкэ до-
кыла шывшыл шуаш кэлэш. Иктә 2 сэкунд

эртѣмѣкѣ тѣ ладынок „кымыт-нылыт“ манмы шоттон йасы эдѣмѣн китшѣм онгышкылажы колталташ кэлэш (7-шѣ да 8-шѣ картинвлѣм анжы).

Тѣнгѣ кит тѣрвѣтѣлмѣшѣм ик минут кытышты 16—20 гѣнѣ икладын ѣштѣш кэлэш.

Нѣэвольѣ шѣлѣктѣмѣшѣм пиш шуку ѣштѣмѣлѣ. Вѣс статьянжы ѣнѣ, йасы эдѣм ѣшкѣ дурѣшѣжок шѣлѣш тѣнѣлмѣшкѣ ѣштѣш кэлэш. Кынамжы нѣэвольѣ шѣлѣктѣш таманѣар цѣшѣт кѣрѣдѣлѣш вѣрѣштѣш.

Сѣпнѣшѣлѣн пѣтѣриш палшык пумаш.

Сѣпнѣмѣш цѣрдон цѣрлѣнѣшѣ эдѣмвлѣм машинѣ сага, ѣль машинѣ вѣлнѣ ровотайы-машкы колташ ак ли. Нинѣ сѣпнѣн вацмыкышты когон шушыргѣнѣт тѣ эчѣ колѣнѣт кѣрдѣт.

Сѣпнѣмѣш пиш трѣк тѣнѣлѣлтѣш. Цѣрлѣнѣшѣ трѣк кѣнвѣзѣш тѣ китшѣм, ѣалжым дѣ вуйжым мѣлѣндѣ вѣлѣн шѣш тѣнѣлѣш, ѣйлѣм ѣрдѣшкѣ лыктын шѣндѣн пырыл шѣндѣ, ышмаражышкы шон ѣогаш тѣнѣлѣш,

Тѣхѣнѣ йасылан пѣтѣриш палшыкшы сѣк пѣтѣриок тидѣн кѣпшѣм когон шин карштарымашкѣц пѣрѣгѣмѣш ылѣш. Китшѣм, ѣалжым дѣ вуйжым когон ѣнжѣ ши манын,

тидѣм кычэн шѣндѣш кэлэш. Иктѣ маньар минут эртѣмѣкѣ сѣпнѣмѣш эртѣ, йасы эдэм ѣшкѣок ышышкы пыра. Йасыжы эртѣ.

ШАМТЭ ЛИШѢЛАН ПѢТѢРИШ ПАЛШЫК.

Шамтѣ йасы лимѣ годым пиш когон вуй сѣрнѣ, уксыцмым шокта, вара шам пѣтѣ.

Эдэм тѣнѣ лин колта гѣнь, тидѣм олым ѡылкѣ ѡль аравашкы вуйжым комдык колтымыла дѣ нашатыран спиртѣм ѡвшѣнзѣш пумыла, эдѣмѣн шамжы изиш улы гѣнь, тѣнѣм изиш вѣдѣм пуаш лиэш. Чимѣ ыр-гѣмжѣм цилѣ лышкыдѣмдѣн колтымыла, тыгыр шѣжѣм колталтымыла дѣ онгышкыжы, цѣрѣшкѣжѣ вѣдѣм пѣрхѣш кэлэш. фирновальѣриѣнѣн 10—25 пѣтькалтышым вѣт йарѣ йѣктѣш кэлэш.

ТРѢК ЙАСЫ ЛИН КОЛТЫШЫВЛАЛѢН ПѢТѢРИШ ПАЛШЫК.

Трѣк йасы лин колтымаш, шѣрѣнжок вуй каршташ тѣнгѣлмѣдон, ѣрѣш тѣнгѣлмѣдон, уксыцмаштон, мѣл шѣлмѣштон дѣ шум когон карштымаштон тѣнгѣлэш.

Трѣк йасы лин колтышы эдѣмѣм сѣк пѣтѣриок йажон лѣвѣт шѣндѣш тѣ эфирновальѣриѣнѣн 15—20 пѣтькалтышым кѣргѣш-

кѣжѣ пуаш, шѹмжѣ пишок когон каршта гѣнь, 15 — 20 инозѣмцѣв патькалтышым ѣук-тѣш кѣлѣш. Ёасыжым больницѣшкѣ колты-мыла.

ЁАСЫВЛѢМ НАМАЛМАШ.

Ёасы лин колтышым ѡль когон шушыргы-шым, пѣтѣриш палшык пушы пунктышкы кок эдѣм куштылгынок намал нѣнгѣн кѣрдѣт. Ёасы лин кол-тышы эдѣмжѣ нѣнгѣшѣвлѣ лошкы шагалын, нѣнѣн шѹш-тыгыц элтѣлѣн шѣндѣн, нѣнгѣ-шѣвлѣштѣ тидѣм кышѣц кѣ-лѣш кок вѣцѣн ычѣн пиш куштылгынок нѣнгѣн кѣрдѣт.

9-шѣ карт.

Ёасы лин колтышыжы ашкѣтѣт ак кѣрт кѣнь, тѣнѣм тидѣм намалаш проста ѡмѣлвлѣ улы — проста дѣ кок пачаш кит кормѣштѣ-мѣш. Кок эдѣм ѣшкѣмыштѣн нѣл кидѣш-тѣдон ѣасылан шѣнзѣш вѣрым ѣштѣт (9-шѣ дѣ 10-шы карт анжы). Ёасыжы кидѣшкѣштѣ шѣнзѣшѣт, шѹштѣм элтѣлѣ. Тидѣм кок па-чаш кит кормѣштѣмѣш (сравач) маныт.

Проста сравачыжы намалшывлѣн кым ки-дѣштѣдон ѣштѣлтѣш. Намалшын ик китшѣ вѣс намалшын пулышышкы пиштѣмѣ лиѣш, тидѣ ѣасылан тѣкѣлѣлтѣш ѣжо.

Йасым кимбжы хӕлӕок кымытын тӕнӕ на-
малыт: кымытынат ик вӕлӕн шагалын: ик-

10-шы карт.

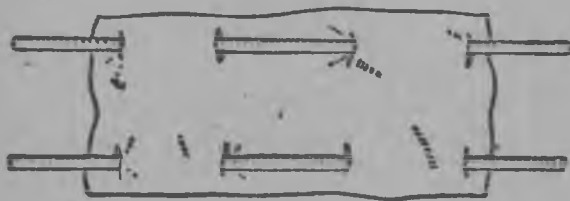
11-шӕ карт.

тӕтшы — вуй дон туп турӕ, вӕсыжы — кы-
дӕл турӕ, кымшыжы — йалгыц кычат. Цилӕн
кычӕн шоктымыкышты „раз“ манмы каманды

мычыц икәнәштѣ пәрэгән лүктәлѣтәт саньитар аравашыкы әль носилкәшкы намал кәәт.

Кок кужырак панды лимыкы, носилкәжым мәшәккыц, шиньэльгыц, пинжәккыц, тыгыргыц молы ыштәш лиэш (12-шы картиным анжы).

Ровотайымы вәргыц больниціжы әль амбулаторижы пишок мѣндыр агыл гынь,

12-шы карт.

йасы лин колтышым намалок нәнгәәш лиэш. Араваәш шывштән нәнгәмѣ годым, паснанжок лѣгән корнышты йасы эдәмѣм пиш когон ырзән шындә дә йасыжы эчә когоэмәш. Больниці мѣндыр гынь, тѣнәм намал нәнгәмәшәш шуку пәшә кодәш. Носилкәәш намал нәнгәмәштѣ йасым пиш пәрэгымылә, когон ырзәш ак кәл. Намалшывлә тѣр ашкәтшәшлык ылыт.

**СОЦИАЛЬСТИЧЭСКИ ЗЭМЛЭДЬЭЛБҮН БИШ-
ТЭН ШОКТЫМАШВЛАЖБІ ДА СОЛАШТЫШЫ
ТРУЙЫШЫ ХАЛЫКЫН ЗДОВОАЖЫМ
ПЭРЭГЫМАШ.**

Рэдакцигыц:

„Ик вэлыцын индустрин пиш чынь кэмәшбжы, вэс вэлыцын кулак классым йыксырок пйтәрымәш, сола хозайствалан трактырвләм дә сола хозайстваэш кәрәл мол йажо у машинәвләм ситәрәш ирыкым пуэнйт; тыгыды, бшкәт блышы хозайствавләм шалдыра хозайствавләшкы — колхозвләшкы цымыраш ирыкым пуэнйт тә пырцы бштышы, вольык урдышы совхозвләм бштәш чотә кого ирыклин“¹⁾.

Мәнмән сәндәлыкыштынә пйтәриш пәтыльәткы гачышты 200 тбжәм утларак колхоз, 5 тбжәм совхоз, 2446 машинә-трактыр станцивлә бштбмы. Колхозвлән дә совхозвлән

¹⁾ ВКП(б) ЦК-н дә ЦКК-ан 10-1-33-шы ин лишә пләнумын рэзольуцигыц.

кидѣштѣ СССР-штѣш ма-улы ўдѣм кымдѣ-мѣн 80% нѣрѣжѣ ылѣш.

Остатка 4 и лошты сола хозайствалан 120 тѣжѣмѣт утларак трактырвлѣ пумы дѣ эчѣ тидѣ вѣлѣн сакой йиш сола хозайства пѣшѣ бѣштѣмѣ машинѣвлѣ 1 мѣльиард дѣ 600 мѣльион тѣнгѣш пумы. 1928-шѣ и готшы-гѣц сола хозайствашты кок пай шуку ма-шинѣ лин.

Сѣк тыгыды хозайстваан Совѣт ушѣмнѣ мир вѣлнѣ ѣнѣ-йѣрѣн ровотайышы сѣқ шал-дыра хозайстваан лин.

Сола хозайствам кольѣктивѣнѣгѣмѣш, совхоз бѣштѣмѣш пѣшѣ шѣрлѣмѣш, колхоз-нѣыквлѣн, совхоз дѣ МТС ровочыйвлѣн пѣшѣ бѣштѣмѣшѣм, бѣлѣмѣшѣм важгыцынок здоро-ваѣмдѣ.

Тѣвѣ тидѣ колхозвлѣм органѣзаци сѣ-мѣнѣ дѣ хозайствашты видѣмѣ сѣмѣнѣ пѣ-нѣдѣмдѣ дѣ колхозвлѣн дѣ совхозвлѣн киндѣ лѣкѣтѣшѣштѣм когоѣмдѣш кого кѣртмѣшѣм пуа. Колхозвлѣм дѣ совхозвлѣм тѣжѣмѣн бѣштѣмѣш, совѣт здравохранѣнѣнѣ анзылан у задачывлѣм шагалтѣн.

Здравохранѣнѣнѣ органвлѣ совхозышты дѣ МТС-шты ровотайышывлѣ, колхознѣыквлѣ палшѣн шалгымы сѣмѣнѣ санѣитарно-оздоро-витѣльный пѣшѣм пыт видѣшѣшлык ылыт.

Нинй МТС-вләштй, совхозвләштй дә колхозвләштй йасы лимәшым дә травматизмым карандаш цилә статьян кйрәдәлшәшлык ылыт.

Совхозвләштй, колхозвләштй мәдйин палшык пумашым тәр шындән шоктымаш, шушыргышылан дә йасы лин колтышылан пйтәриш палшыкым пиш йылә пуән шоктымаш, ныр вйлнй ровотайымы годым пәшәгйц кырйлтмәшым чйдәмдә, йасы лин колтышылан ййләрәк тәрләнәш ирйкым пуа. Пәшә ашындарымашыжат цилә пәшәшток йажо лиәш. Совхозвлән дә колхозвлән нырвләеш тә МТС-вләеш пйтәриш палшык пушы пунктвлә дә санпоствлә йштймәш — колхозныквлән дә МТС-шты, совхозышты ровотайышывлән здорваштым пәрәгәш палшымы у форман пәшә ыләш.

Ныр пәшә йштймәштй шушыргышывлән дә йасы лин колтышывлән пйтәриш палшык пумаш, колхозныквлә дә совхоз, МТС ровочыйвлә лошты цәрләнймәш ваштарәш кйрәдәлмәшын сәк кәрәл пәшәжй ыләш.

Удым пәшә кампаньым дә ныр вйләц погымы кампаньым эртәрәш йәмдйләлтәш совхозыштыш, колхозыштыш, МТС-йштйш актывым дә цилә ровочыйвләмок, эчә Красный Крәст тон Красный Полумәсәц органи-

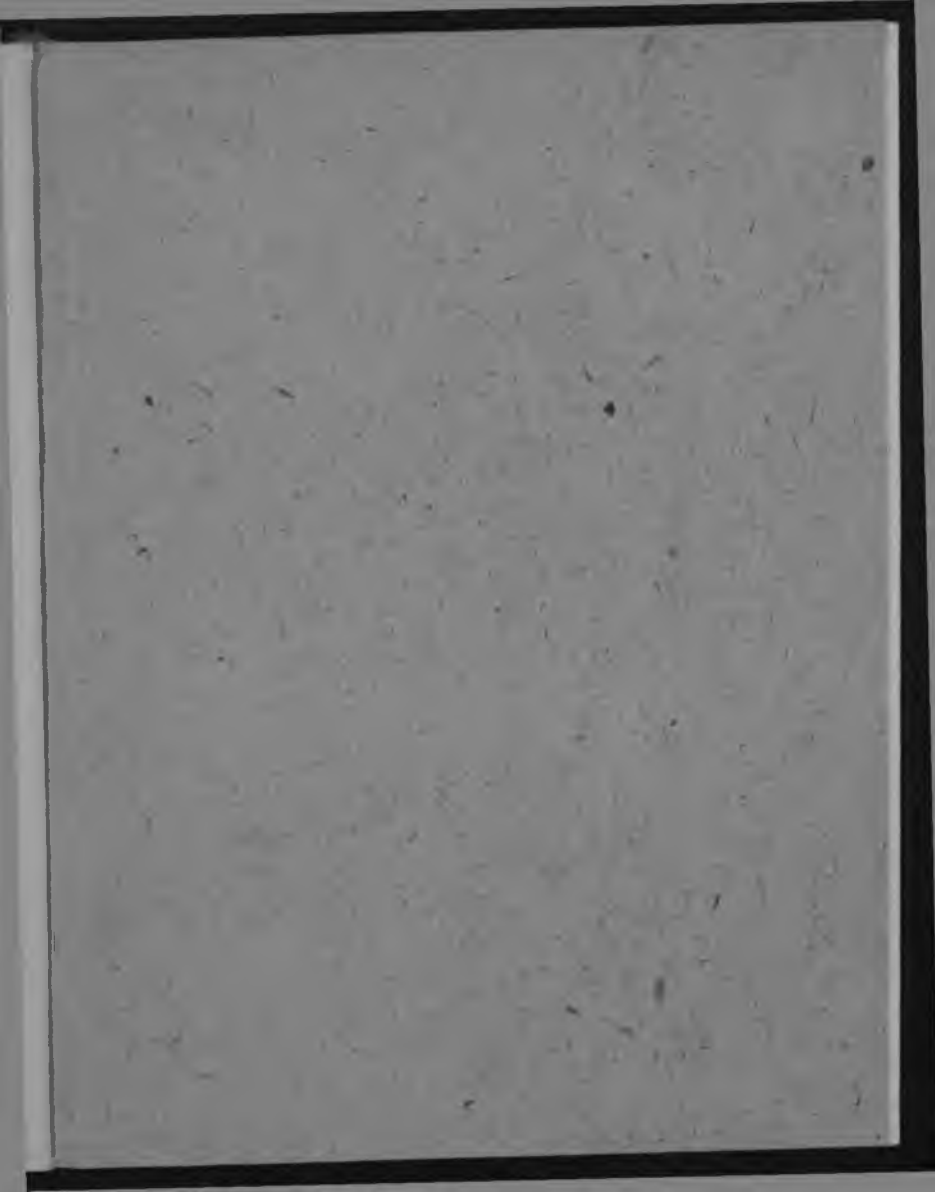
зациштѣш тѣ лишыл мэдработныквлѣм шыв-
шаш кэлэш. Ныр пѣшѣ Ёштѣмѣ годым мѣ-
дѣцин палшык пуэн шалгымы лижѣ манын,
колхозвлѣн, совхозвлѣн дѣ МТС-влѣн пѣшѣ
планыштышты анжыктымы лишѣшлык. Рай-
исполкомвлѣят тидѣм мондышашлык агы-
лѣп. Мѣдѣцин палшык пумы гишѣн Ёштѣмѣ
планым колхозныквлѣн, совхозыштышы дѣ
МТС-Ёштѣшѣ ровочыйвлѣн погынымашвлѣш-
тѣ йарыктымы лишѣшлык.

Ныр пѣшѣ Ёштѣшѣвлѣлѣн мѣдѣцин пал-
шык йажон пуэн шактымы лижѣ манын, рай-
онвлѣ, совхозвлѣ, колхозвлѣ МТС-влѣ, мѣд-
пунктвлѣ дѣ пасна ровотайышвлѣ икѣнѣ-ик-
тѣштѣ лошты тѣнгѣштѣрѣмѣшѣм Ёштѣшѣш-
лык ылыт. Пѣшѣштѣ ударныкклѣ Ёштѣмѣ
лижѣ.

Совхозышты, колхозышты, МТС-Ёштѣ дѣ
цилѣ совѣтский общѣствѣнность тон здраво-
хранѣнѣ органвлѣ икѣвѣрѣш ровотайѣн, ныр
пѣшѣ Ёштѣшѣвлѣлѣн мѣдѣцин палшык пу-
машым йажон виктѣрѣн шоктымаш сола хо-
зайства пѣшѣ планвлѣм ситѣрѣн шокташ пыт
палшымашым Ёштѣ дѣ колхозвлѣн ныр пѣшѣ
Ёштѣшѣ ровочыйвлѣн здороваштымат йажон
пѣрѣгѣш палша.

ВУЙЛЫМАШ.

	<i>Стр.</i>
Травматизм ма ылэш	3
Ньимахань самыньат Ынжы ли маньн ныр пашаэш кыцэ йамдылалтмала	7
Ныр вйльвал паша Ыштывашты саньитар поствлэм да пйтариш палшык пушы пунктвлэм кыцэ организууйымыла	9
Саньитар повозкым организууйымаш	11
Пйтариш палшык пуаш керал аптьчкы	14
Нырыштыш пунктышты, санпунктышты паша Ыштывашты саньитар пйтариш палшык пумашты махань палшык пумашым палышашлык	18
Сэвал калтымылан пйтариш палшык	27
Лу пыдыргымаш (кйрмаш)	30
Маклэштывла	32
Шушыргымаш та тдылан керал пйтариш палшык	33
Сынзашкы сук пырымыкы пйтариш палшык пумаш	37
Йылатэн колтышылан пйтариш палшык	38
Кэчэ айарэш та шокшэш трук йасы лин колтышывлалэн пйтариш палшык пумаш	41
Шйрэм сэвэмэ эдэмлэн пйтариш палшык пумаш	43
Ньэволя шуйктымаш	44
Сэпнэшылэн пйтариш палшык пумаш	47
Шамтэ лишылэн пйтариш палшык	48
Трук йасы лин колтышывлалэн пйтариш палшык	48
Йасывлэм намалмаш	49
Рэдакцигыц	52

АкшЫ
Цена 15 коп.
коп.

Мар. г.

6890

2-678

· В. САБИНИН

ПЕРВАЯ ПОМОЩЬ НА ПОЛЕВЫХ РАБОТАХ

Перевод и редакция
П. Я. ВЕСЕЛОВА

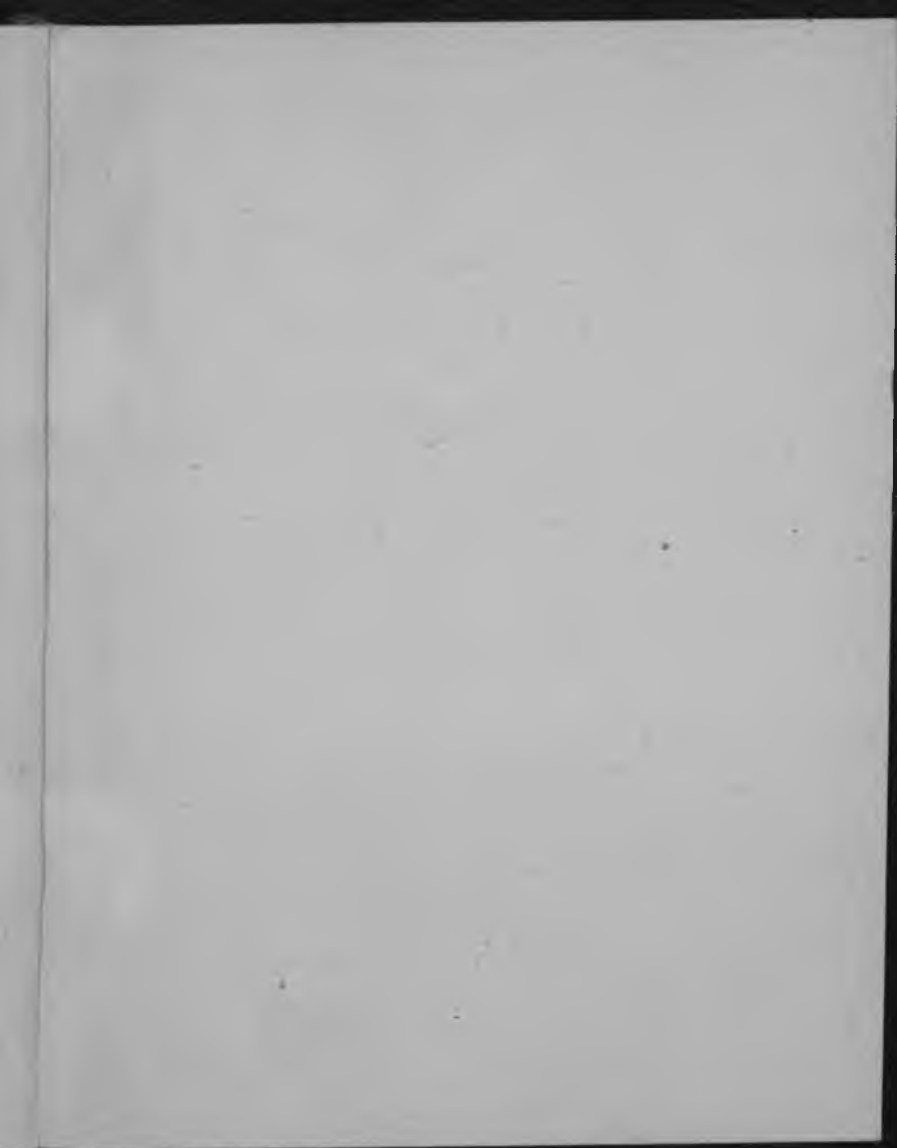
На горно-марийском языке

· ГОСУДАРСТВЕННОЕ
МЕДИЦИНСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
МОСКВА — 1934 — ЛЕНИНГРАД

r.
78

	Map.
	2-678